

Arató Dániel (ELTE): Virális szóalakok: a nyelvi szokások terjedésének szimulációja

- *Jó drágák ezek a hotelok!*
- *Már hogy a hotelek?*
- *Igen, a hotelok.*
- *Hmm, tényleg drágák ezek a hotelok.*

Az utóbbi évtizedekben mind népszerűbbek az olyan használatalapú nyelvelméletek, amelyek a tényleges kommunikáció során szerzett tapasztalatnak, a begyakorlásnak és berögződésnek még a funkciótól eltekintve is meghatározó szerepet tulajdonítanak a nyelv elsajátításában, működésében és a nyelvi változásban (Bybee 2006, Langacker 2017). Különösen szembeűnő ez a tapasztalati hatás az olyan potenciálisan felcserélhető nyelvi formákban, amelyekre az adott nyelv nyelvtana nem szolgáltat kategorikus jóformáltsági ítéletet. Ide sorolható a közönséges szinonímia (pl. *burgonya* vs *krumpli*) és a toldalékok harmóniai ingadozása (pl. *hotel-ok* vs *hotel-ek*, *rozé-ba* vs *rozé-be*, *Mancini-val* vs *Mancini-vel* stb.) (többek között Hayes et al. 2009).

Bár a magyar magánhangzóharmóniában tettenérhetőek általános tendenciák, sem a preferált toldalék hangrendje, sem a variáció megléte nem jósolható meg kizárólag a fonológiai tényekből, pl. előfordul *fofel-om* és *fofel-em*, de nem fordul elő **fater-em*; a *budakeszi-ek* megítélése egyértelmű, a *%harkivi-ek* alaké bizonytalan stb. Ráadásul mind az ingadozó, mind az egyértelmű szóalakok ki vannak téve a nyelvi változásnak: újkeletű variáció lépett fel pl. az *izé* szótőben, amelynek eredeti egyetlen előlképzett toldalékú alakja mellett újabban az *izé-val* is találkozhatunk; a *férfi-nál* pedig éppen fordítva: a hátulképzett toldalék mellett a *férfi-nél* is egyre elfogadottabb.

Az adatok változatossága és a beszélők gyakori egyet nem értése láttán észszerű feltételezés, hogy az úgynevezett bizonytalan zónába eső szótövek toldalékolása nagymértékben lexikalizált, méghozzá az egyén szintjén: feltételezhető, hogy az egyes beszélők az eddig felhalmozott gyakorisági tapasztalatuk alapján részesítik előnyben az egyik vagy a másik (különbözően egyenértékű) alakot.

Ebben az előadásban egy olyan új számítógépes alkalmazást mutatunk be, amely a fenti tapasztalatalapú elvek szerint felépített interaktív modellt ad a felhasználó kezébe: egy elképzelt beszélőközösség graduális nyelvi szokásainak alakulására generálhatunk jóslatokat, ahol a virtuális beszélők a leegyszerűsített kommunikáció során fokozatosan "átprogramozhatják" és meggyőzhetik egymást (Rácz & Lukács 2023), akárcsak a fiktív bevezető párbeszédben. Minden szimulált beszélő aktuális egyéni preferenciáját egy folytonos skálán helyezük el, amelynek a két végpontján az egyik és a másik alternatív alak iránti teljes elköteleződés áll. Minden szimulált érintkezés a hallott alak végpontjának irányába tolja el a preferenciát; így aki kezdetben egyértelműen *hotel-os* volt, abból sok ellenkező tapasztalat hallatán *hotel-es* lehet és fordítva. A modell elsősorban a magyar névszók hangrend szerinti ingadozásainak időbeli alakulásának modellezésére lett

kifejlesztve, de tágabban tetszőleges kétalakú allomorfa vagy szinonímia hipotetikus vizsgálatára alkalmas. Akár valós időben, akár felgyorsítva követhetjük a rivális nyelvi formák térhódítását a szimulált közösségben, a felhasználó pedig maga határozhatja meg a virtuális nyelvközösség evolúciójának konkrét feltételeit.

Bybee, J. 2006. From usage to grammar: The mind's response to repetition. Linguistic Society of America.

Hayes, B.; Siptár, P.; Zuraw, K.; Londe, Zs. 2009. Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony. In: *Language* Vol. 85, No. 4.

Langacker, R. W. 2017. Entrenchment in Cognitive Grammar In: *Entrenchment and the Psychology of Language Learning*. De Gruyter Mouton.

Rácz, P. and Lukács, Á. 2023. Morphological Convergence and Sociolinguistic Salience: An Experimental Study. PsyArXiv.

Rebrus, P.; Szigetvári, P.; Törkenczy, M. 2012. Dark secrets of Hungarian vowel harmony. In: *Sound, Structure and Sense: Studies in memory of Edmund Gussmann*.

Törkenczy, M. 2016. Hungarian vowel harmony. In: *Oxford bibliographies in linguistics*. Oxford University Press